

Απ' όσα είπα τίποτα δεν είδα και δεν άκουσα...

...Σχόλια για την αξία των παραμυθιών στην εποχή μας

Θανάσης Δρίτσας

*MD, FESC Καρδιολόγος, Συνθέτης,
Ωνάσειο Καρδιοχειρουργικό Κέντρο*

Κόκκινη κλωστή δεμένη... Μια φορά και ένα καιρό...

Ετσι αρχίζουν την αφήγηση τους οι λαϊκοί παραμυθάδες προκειμένου να ζωντανέψουν στο κοινό τους νεράιδες, βασιλιάδες, δράκους, μυθικές βασιλοπούλες και χρυσά παλάτια, πλάσματα του σκότους και του φωτός, δυνάμεις του καλού και του κακού. Οι παραμυθάδες λιγότεψαν, ακόμη και οι παππούδες και οι γιαγιάδες δεν αφηγούνται πια παραμύθια από μνήμης, οι εργαζόμενοι γονείς δεν έχουν πια αρκετό χρόνο για να διαβάσουν παραμύθια στα παιδιά τους. Τα παραμύθια γούπευαν κάποτε γενιές και γενιές παιδιών, όταν τηλεόραση και παιδικές εκδόσεις δεν υπήρχαν. Ευτυχώς όμως, τα περισσότερα παραμύθια τυπώθηκαν σήμερα σε όμορφα βιβλία, καρπός μιας συλλογικής προσπάθειας ανθρώπων που λάτρεψαν το παραμύθι και κατάλαβαν την αξία του.

Τις περασμένες δεκαετίες, το παραμύθι βρέθηκε ακόμα και στο εδώλιο του κατηγορουμένου σύμφωνα με ένα κατηγορητήριο που του απέδιδε χαρακτηρισμό τρομοκράτη. Εκείνοι που στάθηκαν απέναντι στο παραμύθι θεώρησαν ότι

τρομοκρατεί τα παιδιά με τερατώδη πλάσματα της φαντασίας, ότι αποπροσανατολίζει από τα σύγχρονα προβλήματα κι ότι αποτελεί μέσο φυγής προς κόσμους ανύπαρκτους και πλασματικούς. Υπάρχει ακόμη και μερίδα γονέων που θεωρεί ότι δεν πρέπει να διαβάζει παραμύθια στα παιδιά για να μη γίνουν ονειροπαρμένα και να μη ξεστρατίσουν από την αλήθεια της ζωής και τα καταναλωτικά στερεότυπα που εξασφαλίζουν τη δημιουργία πολιτών «καριέρας» με «επαγγελματική» νοοτροπία και κερδοσκοπικές βλέψεις μετά από επιτυχή ένταξη στη σημερινή κοινωνία του μεγάλου αδελφού (big brother).

Υπάρχουν ακόμη και δάσκαλοι –ευτυχώς όχι η πλειοψηφία– που απορρίπτουν το παραμύθι επειδή δεν προσφέρει πρακτικές γνώσεις και επιπλέον διαθέτει γοητεία, συναρπαστική και ευχάριστη φαντασία που μπορεί ακόμη και να καταργεί τις καθιερωμένες δομές εξουσίας όπως οι βασιλιάδες, οι βασίλισσες και οι πρίγκιπες. Η παραμυθένια ονειροφαντασία γεννά ήρωες δίχως όνομα, σύννεφα που παίρνουν μορφές ανθρώπων ή ζώων, φθάνει στο φεγγάρι πολύ καιρό πριν προσγειωθούν σύγχρονα διαστημόπλοια των Η.Π.Α. Με απλότητα και ουσιαστικό ρεαλισμό, χωρίς εξωραϊσμό μιλά για ανδρόγυνα που μισούνται, γονείς που εγκαταλείπουν τα παιδιά τους, αδέρφια που σκοτώνονται από έχθρα. Τα παραμύθια δεν κάνουν ζαβολιές και δεν εξαπατούν κανέναν. Δεν καταφεύγει κανείς στο παραμύθι για να δώσει διέξοδο στη ζωή του και να την υποκαταστήσει με κάτι υπερφυσικό. Και όσο για τους βασιλιάδες, τους πλούσιους και τις πεντάμορφες, αυτοί δεν μπορούν να γίνουν πρότυπα μίμησης όπως οι σύγχρονες κούκλες Barbie, αφού είναι μάλλον στερημένοι από κάθε καταναλωτική και γενικότερα υλική επένδυση.

Μέσα από τα παραμύθια φαίνεται η διαχρονική ανάγκη για ευτυχία, προσωπική και κοινωνική ικανοποίηση. Τα παραμύθια μάς μεταφέρουν τους πόθους, τα οράματα και την απελπισία απλών λαϊκών ανθρώπων που έζησαν στη σκιά της φήμης λαμπρών ονομάτων αλλά και στον απόηχο ιστορικών πράξεων. Το παραμύθι κατάφερε να επιβιώσει από αρχαιστάτων χρόνων μέχρι σήμερα, και αυτό οφείλεται στο ότι έκανε την καθημερινή πραγματικότητα τέχνη και χρησιμοποίησε τη δύναμη των συμβόλων. Ο φτωχός μυλωνάς που σκοτώνει τον δράκο και αφού πείθει τον βασιλιά παντρεύεται τη βασιλοπούλα δεν

συγκινεί με τους υπαινιγμούς για τη φεουδαρχία που περιέχει αλλά ως σύμβολο προσπάθειας και εντιμότητας κάποιου καταφρονημένου αλλά προικισμένου ανθρώπου. Άνθρωποι με τη βοήθεια ζώων, όπως ο Παπουτσωμένος Γάτος, ξεπερνούν τα μειονεκτήματα της κοινωνικής τους τάξης και θριαμβεύουν.

Εδώ θα πρέπει να τονίσουμε ότι τα περισσότερα παραμύθια δεν φτιάχτηκαν αποκλειστικά για παιδιά. Αποτελέσαν παρηγοριά και ανάγκη των μεγάλων τις ατέλειωτες νύχτες του χειμώνα και τις όμορφες καλοκαιρινές φεγγαροβραδιές. Οι φυσικές δυνάμεις εκείνη την εποχή αδάμαστες και καταστροφικές, η μπότα της εξουσίας έντονη πάνω στη μάζα των λαϊκών ανθρώπων. Οι παλαιότεροι άνθρωποι, μέσα από τα παραμύθια που παρέδιδαν στα παιδιά και στα εγγόνια τους, έμαθαν να εξασκούν την υπομονή τους. Όπως αναφέρει η Ζωή Βαλάση σε κείμενά της, οι Θεσσαλοί αφεντάδες δεν επέτρεπαν στους κολίγους να φυτεύουν δένδρα στην αυλή τους, γιατί η λαϊκή ψυχαγωγία με τη μορφή του παραμυθιού συσπείρωνε τον κόσμο κάτω από τη σκιά του δένδρου. Όλοι αυτοί, βέβαια, ήσαν άνθρωποι που ζούσαν αληθινά, δηλαδή άνθρωποι που σκέφτονταν, διηγούνταν, διασκέδαζαν και ήταν άρα ανεπιθύμητοι από κάθε μορφή εξουσίας, καθώς η ομαδική ψυχαγωγία ανεβάζει τις εντάσεις και κρατά ζωντανή τη συνείδηση της ενότητας του συνόλου.

Το παραμύθι χρησιμοποιείται σήμερα στη σύγχρονη θεραπευτική διαδικασία ως θεραπευτική αγωγή σε ασθενείς με ψυχικά προβλήματα (δραματοθεραπεία). Σε όλα τα παραμύθια παρατηρούμε μια προσπάθεια του ήρωα να ανακαλύψει την πραγματική του αξία και τον εσωτερικό του κόσμο. Στη δραματοθεραπεία, ο κατάλληλα εκπαιδευμένος θεραπευτής καθοδηγεί τα άτομα ή τη θεραπευόμενη ομάδα μέσα από τα δρώμενα, χρησιμοποιώντας όχι μόνο γνωστά παραμύθια αλλά και παραμύθια που οι θεραπευόμενοι θα πλάσουν και θα δραματοποιήσουν. Ο δραματοθεραπευτής που θα χρησιμοποιεί αυτοσχέδια παραμύθια και ρόλους οφείλει ο ίδιος να είναι καλός παραμυθός και να έχει πλατιά γνώση των παραμυθιών. Το νόημα βέβαια του παραμυθιού γίνεται με διαφορετικό τρόπο αντιληπτό από το κάθε άτομο, καθώς και διαφορετικά σε άλλη στιγμή από το ίδιο άτομο. Ο δραματοθεραπευτής πρέπει να δίνει ευκαιρία στο θεραπευόμενο άτομο ή την ομάδα να δημιουργούν δικά τους παραμύ-

θια. Στο τέλος είναι αναγκαίο το παραμύθι να προσγειώνει σε σταθερό έδαφος και να επαναφέρει το άτομο στην πραγματικότητα.

Καλοί και κακοί, βασιλιάδες, αδελφοί και αδελφές, μπότερες και μπτριές είναι ρόλοι που υπάρχουν και στον πραγματικό κόσμο. Οι κατήγοροι είναι λύκοι και μπτριές ή μάγισσες, δηλαδή όντα που στο μυαλό μας εκπροσωπούν πάντα το κακό. Τα θύματα καταπίεσης και εκμετάλλευσης είναι συνήθως όντα που κερδίζουν τη συμπάθειά μας, όπως φτωχά παιδιά, ορφανά, καλοσυνάτα κορίτσια, κατοικίδια ζώακια. Αντίθετα, οι εκπρόσωποι του καλού είναι νεράιδες, σοφά ζώα, ωραίοι πρίγκιπες. Το δάσος –σκοτεινό ή φωτεινό– συμβολίζει τη ζωή και τη σημασία που δίνεται από κάθε νέο σε αυτή. Συνήθως, κατά το πέρασμα μέσα από τη ζωή, παρουσιάζονται κίνδυνοι, τέρατα και υπερφυσικά όντα τα οποία ο ήρωας με τις ικανότητές του μπορεί να ξεγελάσει. Το μαγεμένο δάσος μπορούν να διαβούν μόνο οι έτοιμοι, οι θαρραλέοι, οι δυνατοί, αυτοί που άφησαν πίσω σημάδια στο διάβα τους ώστε να βρουν πάλι τον δρόμο. Επίσης, τη θέση του δάσους παίρνουν συχνά τα σκοτεινά και απειλητικά νερά που κάποιες φορές γίνονται ήρεμα και διάφανα. Η μεταμόρφωση του ήρωα σε κάποιο μεταφυσικό ον, ζώο ή αερικό συμβολίζει τη λύτρωσή του από τα όρια του πραγματικού κόσμου.

Ως συμπληρωματικό μέσο, η μουσική σε συνδυασμό με την αφήγηση –ιδιαίτερα με ζωντανά μουσικά μουσικά όργανα– ολοκληρώνει τις εικόνες, πλουτίζει περισσότερο τη φαντασία, αποδίδει ακριβέστερα τα συναισθήματα αφού συχνά η εκφραστική δυνατότητα της μουσικής ξεπερνά εκείνη της γλώσσας. Σε πολλά γνωστά μουσικά παραμύθια, όπως *Ο Πέτρος και ο Λύκος* του Σεργκέι Προκόφιεφ, τα μουσικά όργανα αναλαμβάνουν ξεχωριστούς ρόλους (π.χ. το φλάουτο το πουλάκι, τα κόρνα τον κακό λύκο, το όμποε την πάπια, κ.λπ.) έτσι ώστε μπορεί το παιδί να ακολουθήσει τα δρώμενα παρακολουθώντας τα μουσικά ηχοχρώματα. Στο τέλος του παραμυθιού οι παραμυθάδες προσγειώνουν πάντα τον ακροατή. Τον επαναφέρουν στην εποχή και τη θέση του.

Και ζήσαν αυτοί καλά και μείς καλύτερα... Πέρασα και γω από κει και είχα παπούτσια απο χαρτί... **Απ' όσα είπα τίποτα δεν είδα και δεν άκουσα...**

Τα παραμύθια καλλιεργούν ικανότητες όπως η φαντασία, η ευαισθησία, η σύγκριση, η ερευνητική διάθεση, η ταξινόμηση και είναι ιδιαίτερα σημαντικά για την πνευματική ανάπτυξη των παιδιών. «Καίπερ άνευ αποδείξεων την των όντων αλήθεια διδάσκουσιν οι μύθοι», έλεγαν σοφά οι αρχαίοι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Διαβάσω, Επιθεώρηση του Βιβλίου, «Το Ελληνικό Παραμύθι», τ. 130, Νοέμβριος 1985 (περιέχει κείμενα των Μ. Μερακλή, Δημήτρη Λουκάτου, Ζωής Βαλάση και άλλων συγγραφέων).

Ευδοκίμου - Παπαγεωργίου Ράνια, *Δραματοθεραπεία-Μουσικοθεραπεία, Η Επέμβαση της Τέχνης στην Ψυχοθεραπεία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.

Κουλουμπή - Παπαετροπούλου Κούλα, *Η Τέχνη της Αφήγησης*, επιμέλεια Πατάκης, 1997.

Ο συγγραφέας απευθύνει θερμές ευχαριστίες στον κ. Γιώργο Γαλάντη, ηθοποιό, θεατρολόγο και καθηγητή θεατρικού παιχνιδιού στο Παιδαγωγικό Τμήμα του Παν/μίου Αθηνών, για την πολύτιμη βοήθειά του στην προετοιμασία του κειμένου.

Στην εικονογράφηση χρησιμοποιήθηκαν ζωγραφίες του μικρού Γιάννη Δρίτσα, 6 ½ ετών, που έκανε για τα παραμύθια *Πήτερ Παν* και *Το Ανδόνι του Αυτοκράτορα*.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Θανάση Δρίτσα:

Δύο Μουσικά Παραμύθια

για αφηγητή και ορχήστρα δωματίου

**Το απδόνι του Αυτοκράτορα
και
Πίτερ Παν**

Αφήγηση, Γιώργος Γαλάντης

Συμμετέχει το σύνολο μουσικής δωματίου
Music Therapy Ensemble

Η συναυλία γίνεται στο πλαίσιο του κύκλου
**«Η τέχνη ως μέσον θεραπευτικής αγωγής,
Κυριακάτικα Πρωινά II»**

Θα προηγηθεί εισήγηση του ψυχιάτρου - δραματοθεραπευτή
Στ. Κρασανάκη με θέμα: **«Η θεραπευτική δύναμη της αφήγησης»**

Κυριακή 30 Μαΐου 2004, 11:00 π.μ.

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

Το σύνολο μουσικής δωματίου **Music Therapy Ensemble** αποτελούν οι: Μαριλένα Δωρή (φλάουτο), Οδυσσέας Κορέλης (α' βιολί), Δημήτρης Αγγελίδης (β' βιολί), Αλέξανδρος Παπανικολάου (βιόλα), Βαγγέλης Νίνα (βιολοντσέλο).

Τα μέλη του συνόλου *Music Therapy Ensemble*, ο συνθέτης κ. Θ. Δρίτσας και ο αφηγητής κ. Γ. Γαλάντης στο ΕΙΕ (εκδήλωση 30.5.04).

ΤΟ ΑΗΔΟΝΙ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ

κείμενο Χανς Κρίστιαν Άντερσεν

Στη μακρινή Κίνα υπάρχει ένα αηδόνι με υπέροχη φωνή για το οποίο ο αυτοκράτορας δεν γνωρίζει τίποτα. Από βιβλία που έχουν γράψει ξένοι ταξιδιώτες μαθαίνει για το αηδόνι και στέλνει τους αυλικούς του να το φέρουν στο παλάτι του. Αυτοί το βρίσκουν με τη βοήθεια ενός μικρού κοριτσιού και το φέρνουν στο αυτοκρατορικό παλάτι. Όταν το αηδόνι αρχίζει να κελαηδά όλος ο κόσμος θαυμάζει τις όμορφες μελωδίες, ο βασιλιάς δακρύζει από συγκίνηση και αποφασίζει να κρατήσει για πάντα το αηδόνι στο παλάτι κλεισμένο σε χρυσοποίκιλτο κλουβί. Τότε ο αυτοκράτορας της Ιαπωνίας στέλνει δώρο στον αυτοκράτορα ένα κουρδιστό, ένα μηχανικό δηλαδή αηδόνι που μιμείται το αληθινό. Ο λαός και ο αυτοκράτορας θαυμάζουν πλέον το μηχανικό αηδόνι και το αληθινό αηδόνι δραπετεύει μακριά από το παλάτι. Κάποια στιγμή ο αυτοκράτορας αρρωσταίνει βαριά και από το κρεβάτι του ζητάει από το μηχανικό αηδόνι να τραγουδήσει για να του απαλύνει τον πόνο, μάταια όμως γιατί τα γρανάζια του έχουν καταστραφεί και παραμένει σιωπηλό. Τη στιγμή που όλοι περιμένουν ότι ο αυτοκράτορας θα ξεψυχήσει και ο θάνατος βρίσκεται στο προσκέφαλό του, μπαίνει ξαφνικά από το παράθυρο το αληθινό αηδόνι που επιστρέφει στο παλάτι για να σώσει τον αυτοκράτορα με το τραγούδι του. Πράγματι, το μαγευτικό του κελάηδημα ξαναζωντανεύει τον αυτοκράτορα και εκείνος επιστρέφει ακμαίος στα καθήκοντά του μπροστά στα έκπληκτα μάτια των αυλικών του...

ΠΗΤΕΡ ΠΑΝ

κείμενο Τζέιμς Μάθιου Μπάρν

Ο Πήτερ Παν γράφτηκε το 1904 από τον Τζέιμς Μάθιου Μπάρν κι έχει γίνει κλασικό παραμύθι της παιδικής λογοτεχνίας σε ολόκληρο τον κόσμο.

Ο Πήτερ Παν αντιπροσωπεύει το παιδί που αρνείται να μεγαλώσει και είναι η ιστορία ενός αγοριού που ζούσε στη Χώρα του Ποτέ-Ποτέ, μια χώρα της ονειροφαντασίας. Ένα βράδυ, ο Πήτερ εμφανίζεται ξαφνικά και παρασύρει τη μικρή Γουέντι και τα αδέρφια της, που ζούνε στο Λονδίνο με τους γονείς τους, και τους μαθαίνει να πετάνε με τη βοήθεια της νεραϊδόσκονης. Έτσι, πετούν μαζί και μετά από μια περιπετειώδη πτήση φτάνουν στη Χώρα του Ποτέ-Ποτέ όπου θα συναντήσουν τα αερικά, τις γοργόνες, τους

Ινδιάνους και τον φοβερό πειρατή

Κάπταιν Χουκ με το χέρι-

γάντζο, αφού το αληθινό

του χέρι το έφαγε ένας

κροκόδειλος. Ένα τα-

ξίδι στον κόσμο της

φαντασίας, της μαγεί-

ας και της ανεμελιάς

μακριά από τον κόσμο

των μεγάλων...

